

Z DESCARTOVEJ KOREŠPONDENCIE S ALŽBETOU FALCKOU

Pri príležitosti 400. výročia narodenia R. Descarta uverejňujeme preklad prvých dvoch listov z korešpondencie medzi R. Descartom a princeznou Alžbetou, dcérou Fridricha Falckého. V týchto listoch sa pozornosť sústreďuje na otázku spojenia duše a tela, čo je problém, ktorý Descartes podľa vlastného vyjadrenia nechal v *Meditáciách* otvorený. Descartovu korešpondenciu analyzuje práca J.-M. Beyssada »*Philosopher par lettres*«. Introduction, Descartes, *Correspondance avec Elisabeth at autres lettres*. Paris, Flammarion, 1989.

M. M.

Alžbeta Descartovi

Haag, 16. máj 1643

Vážený pán Descartes,

s veľkou radosťou a s veľkou ľútosťou som sa dozvedela o Vašom zámere stretnúť sa so mnou pred niekoľkými dňami, pohnutá práve tak Vašou láskavou ochotou rozprávať sa s nevzdelanou a nechápavou osobou, ako i nešťastím, ktoré ma pripravilo o taký prospešný rozhovor. Tento druhý pocit značne vo mne prehĺbil pán Pallotti, keď mi zopakoval Vaše riešenia nejasností Regiovej fyziky, o čom by som sa najradšej dozvedala z Vašich úst, ako i o otázke, ktorú som tomuto profesorovi položila počas jeho pobytu v tomto meste a pri ktorej ma odkázal na Vás, aby ste mi poskytli uspokojivé riešenie. Hanba za neusporiadaný štýl mi doposiaľ bránila požiadať Vás o túto láskavosť listom.

No pán Pallotti ma natoľko ubezpečil o Vašej láskavosti ku každému a osobitne ku mne, že som zo svojej mysle vyhnala všetky zábrany a rozhodla sa využiť príležitosť požiadať Vás, aby ste mi povedali, ako duša človeka môže určovať duchov tela, aby robili vôľové činnosti (hoci je iba mysliacou substanciou). Zdá sa totiž, že každé pohybové určenie je vytvárané podnecovaním hýbanej veci, podľa toho, ako je tlačaná vecou, čo ňou hýbe, alebo kvalifikáciou a tvarom jej povrchu. Prvé dve podmienky vyžadujú dotyk, tretia rozpriestranosť. Túto však z Vášho pojmu duše úplne vylučujete a dotyk sa mi zdá nezlučiteľný s nehmotnou vecou. Preto by som od vás chcela počuť osobitejšiu definíciu duše, ako je tá vo Vašej Metafyzike, t. j. definíciu jej substancie, oddelenej od jej činnosti, od myslenia. Lebo hoci ich pokladáme za neoddeliteľné (čo by sa však ťažko dokazovalo v bruchu matky alebo pri hlbokom bezvedomí) ako atribúty Boha, môžeme ich oddeleným skúmaním získať dokonalejšiu ideu.

Keďže Vás pokladám za najlepšieho lekára pre svoju dušu, odhaľujem bez obáv slabosti jej špekulácií a dúfam, že podľa Hippokratovej prísahy nájdete na ne lieky bez toho, aby ste to zverejnili; prosím Vás o to, prosím Vás, aby ste odo mňa strpeli tieto nenáležité spôsoby.

Vaša vrúcne oddaná priateľka

Alžbeta

Descartes Alžbete

Egmond du Hoef, 21. máj 1643

Madame,

priazeň, akou ma Vaša Výsosť poctila, keď sa na mňa písomne obrátila so svojimi požiadavkami, je väčšia, než som sa kedy odvážil dúfať; a svoje nedostatky cítim pri nej trochu menej, než keby som ich – ako som si vášnivo prial – bol prijal z Vašich úst, keby som bol poctený tým, že by som Vám pri svojom poslednom pobyte v Haagu bol mohol zložiť svoju poklonu a ponúknuť svoje ponížené služby. Pretože tak by som musel obdivovať priveľa zázrakov zároveň; pri pohľade na to, ako nadľudská reč vychádza z tela, ktoré sa tak veľmi podobá na maľby anjelov, by som bol býval taký unesený, ako sú azda tí, čo po opustení zeme práve vstupujú do neba. Strácal by som schopnosť odpovedať Vašej výsosti, čo je nedostatok, ktorý ste si na mne určite všimli, keď som mal česť hovoriť s Vami. Bolo od Vás láskavé, že ste moju úlohu uľahčili tým, že ste mi stopy svojich myšlienok zanechali na papieri, kde ma po opätovnom čítaní a získavaní návyku uvažovať o nich menej oslepujú, hoci ich tým viac obdivujem, keďže si všimam, že ak sa mi už na prvý pohľad zdali dôvtipné, čím viac ich študujem, tým väčšmi si uvedomujem, že sú navyše rozvážne a dôkladné.

Popravde môžem povedať, že otázka, s ktorou sa Vaša Výsosť na mňa obracia, je spismi, čo som uverejnil, najväčšmi zo všetkých možných opodstatnená. V ľudskej duši sú totiž dve veci, od ktorých závisí celé naše poznanie jej povahy: jednou z nich je to, že myslí, a druhou to, že zjednotená s telom môže naň pôsobiť a trpieť s ním; ja som však o tejto druhej veci nepovedal skoro nič a skúmal som iba prvú, pretože mojím hlavným zámerom bolo dokázať odlišnosť duše a tela; pre tento zámer mohla byť iba prvá vec užitočná a druhá by mu mohla iba škodiť. No keďže Vaša Výsosť vidí tak jasne, že jej nič neunikne, pokúsím sa tu vysvetliť, ako chápem spojenie duše s telom a jej hybnú silu.

Predovšetkým sa nazdávam, že máme niektoré prvotné pojmy, ktoré sú pôvodné a pod dohľadom ktorých vytvárame všetko ostatné poznanie. A takých pojmov je iba veľmi málo; veď okrem najvšeobecnejších pojmov bytia, počtu, trvania a i., ktoré sa hodia na všetko, čo môžeme chápať, máme zvlášť pre telo už len pojem rozpriestranenosti, z ktorého vyplývajú pojmy tvaru a pohybu; a pre samu dušu máme iba pojem myslenia, v ktorom sú zahrnuté rozumové chápania a sklony vôle; napokon pre dušu a telo dohromady

máme iba pojem ich jednoty, od ktorého závisí pojem sily, akou duša hýbe telom a telo pôsobí na dušu, vyvolávajúc pocity a vášne.

Nazdávam sa, že ľudská veda spočíva práve v tom, že tieto pojmy dobre rozlišujeme a pripisujeme ich iba tým veciam, ktorým prislúchajú. Ak sa totiž usilujeme vysvetliť nejakú ťažkosť pomocou nenáležitého pojmu, nevyhnutne sa zmýlime; a tak isto pochodíme, ak chceme vysvetliť jeden z týchto pojmov druhým; sú prvotné, a tak môžu byť pochopené iba samé zo seba. A pretože používanie zmyslov nám pojmy rozpriestranosti, tvarov a pohybov priblížilo väčšmi než ostatné, hlavná príčina našich omylov je v tom, že ich chceme bežne používať pri vysvetľovaní neprislúchajúcich vecí, ako keď predstavivosť chceme použiť pre pochopenie povahy duše, alebo keď chceme to, ako duša hýbe telom, pochopiť podobným spôsobom, akým je teleso hýbané inými telesami.

Keďže som sa v Meditáciách, ktoré Vaša Výsosť ráčila čítať, podobral ozrejmiť pojmy, čo prislúchajú iba duši, a odlišoval som ich od pojmov, čo prislúchajú iba telu, vzápätí ako prvé musím vysvetliť, ako chápať pojmy, čo prislúchajú jednote duše a tela, a to bez pojmov prislúchajúcich iba telu alebo iba duši. Zdá sa mi, že mi pri tom môže pomôcť to, čo som napísal na konci mojej Odpovede na šieste námietky; netreba totiž tieto jednoduché pojmy hľadať nikde inde ako vo svojej duši, ktorá ich vďaka svojej povahe má všetky v sebe, nerozlišuje ich však vždy navzájom a nepripisuje ich patričným predmetom.

Nazdávam sa, že takto sme predtým zmiešavali pojem sily, akou duša pôsobí v tele, s pojmom sily, akou jedno teleso pôsobí na druhé; a že sme jeden i druhý pojem nepripisovali duši – tú sme totiž ešte nepoznali – ale rozličným kvalitám telies ako tiaž, teplo a i., o ktorých sme si mysleli, že sú reálne, t. j. že majú odlišnú existenciu ako telesá a v dôsledku toho že sú substanciami, hoci sme ich nazvali kvalitami. A aby sme ich pochopili, používali sme raz pojmy, ktoré máme na poznanie telies, a inokedy pojmy, ktoré máme na poznanie duše, a podľa toho sme im pripisovali materiálnu alebo nemateriálnu existenciu. Keď napríklad predpokladáme, že tiaž je reálnou kvalitou, o ktorej vieme len to, že telesom, kde je, má schopnosť hýbať k stredu zeme, nemáme problémy pochopiť, ako hýbe týmto telesom a ako je s ním spojená; a vôbec nám nenapadne, že sa to odohráva reálnym dotykom jedného povrchu s druhým, pretože sami v sebe zakúšame, že máme zvláštny pojem na pochopenie tejto veci. Myslím si však, že tento pojem nám bol daný na pochopenie spôsobu, akým duša hýbe telesom, a že ho používame zle, keď ho uplatňujeme na tiaž, ktorá, ako som ukázal vo *Fyzike*, v skutočnosti nie je ničím odlišným od telesa.

Keby som svoje myšlienky vysvetľoval ďalšími slovami, svedčilo by to o tom, že nedostatočne poznám ducha Vašej Výsosti, a keby som sa odvažoval myslieť si, že moja odpoveď je úplne uspokojivá, bolo by to príliš domýšľavé; jednému i druhému sa chcem vyhnúť a dodávam len toľko, že ak som schopný napísať alebo povedať niečo, čo by sa Vám páčilo, s veľkým potešením sa kvôli tomu chopím pera, alebo vydám do Haagu, a že nič na svete mi nie je vzácnejšie ako môcť poslúchnuť Vaše príkazy. Nenachádzam však nijaký podnet zachovávať Hippokratovu prísahu, ako ma zaväzujete, pretože ste mi nezverili nič také, čo by si nezaslúžilo, aby to všetci videli a obdivovali. Na túto tému môžem povedať iba toľko, že si tak nekonečne cením to, čo som od Vás dostal, že s tým

budem zaobchádzať ako skupáni so svojimi pokladmi, ktoré skrývajú tým viac, čím väčší si ich cenia, a nachádzajú uspokojenie v pohľade na ne. Budem sa takto tešiť, že to osamote môžem nahliadať; a mojou najväčšou túžbou je môcť si povedať, že som, a skutočne byť etc...

Z francúzskeho originálu Oeuvres de Descartes. Publiées par Ch. Adam et P. Tannery. Correspondance III. Paris 1899, s. 660-668 preložil *Miroslav Marcelli*.

CALL FOR PAPERS

THE SECOND INTERNATIONAL CONGRESS IN PHILOSOPHY,
PHENOMENOLOGY
AND THE SCIENCES OF LIFE

Organised by: THE WORLD INSTITUTE FOR ADVANCED
PHENOMENOLOGICAL RESEARCH AND LEARNING

Hosted by: The Politechnical University of Gdańsk

Place: Gdańsk, Poland

Time: June 5. - 9. 1997

Topic: ORIGINS OF LIFE, INDIVIDUATION AND EVOLUTION OF
TYPES, AND HUMAN CREATIVE CONDITION

Abstracts by January 1st. 1997; papers by April 1st. 1997 to be sent to Professor Anna-Teresa Tymieniecka, Program Director, W.P.I., 348 Payson Rd., Belmont, MA 02178/USA.